

Фондација за локален и ИТ
развој - Гевгелија
ул. „Маршал Тито“ бр. 60
1480 Гевгелија
Т/Ф: + 389 34 215 941
М: + 389 78 327 091
Е: risto.atanasovski@gmail.com

ПРОЕКТ
„Вмрежување и трансфер
на знаење за одржлив
економски развој (NET-
ТУР)“
Пр. бр. 2007CB16IPO007-
2011-2-90

Проект "Вмрежување и трансфер на знаење за одржлив
економски развој на туризмот - NET-TOUR "
Project 2007CB16IPO007-2011-2-90

**АНАЛИЗА НА ТУРИСТИЧКИТЕ КАПАЦИТЕТИ И
ПОТЕНЦИЈАЛИ НА ОПШТИНА ГЕВГЕЛИЈА**

ИПА Програма за
прекугранична соработка
Бугарија - Македонија
CCI Number
2007CB16IPO007

Проектот е кофинансиран
од страна на ЕУ преку ИПА
Програмата за
прекугранична соработка
CCI Number
2007CB16IPO007

АНАЛИЗА НА ТУРИСТИЧКИТЕ КАПАЦИТЕТИ И ПОТЕНЦИЈАЛИ НА ОПШТИНА ГЕВГЕЛИЈА

ПРЕДГОВОР

Анализата на туристички капацитети и потенцијали на општина Гевгелија е изготвена во рамките на проектот **„Вмрежување и трансфер на знаење за одржлив економски развој на туризмот (НЕТ – ТУР)“** од страна на Фондацијата за локален развој и развој на информатички технологии – Гевгелија.

Главна цел на Анализата е да придонесе за поуспешна имплементација на Проектот и заедно со останатите утврдени проектни задачи помогне во придонесувањето на економскиот развој преку одржлив развој на туризмот во Општината. Воедно анализата треба да им помогне и на туристичките работници за да отпочнат процес на осознавање на можните туристички потенцијали во Општината, нивно вклопување во туристичката понудата и збогатено и пошироко промовирање на атрактивните туристички дестинации, кои ги има во изобилство во општина Гевгелија. Анализата ги детектира позитивните страни и можности за поуспешна туристичка акција во Општината, но укажува и на недостатоците и на нецелосната опфатеност на можните туристички дејности во Општината, кои чекор по чекор со планска акција треба да се надминат во определен временски период.

Исто така, проектната задача **„Анализа на туристичките капацитети и потенцијали на општина Гевгелија“** треба да овозможи да се добијат информации и публицитет на расположливите туристички капацитети во Општината и археолошките капацитети, од кои дел се истражени и достапни за туристите, а дел се во фаза на истражување и реставрирање на наодите кои што се изложуваат во Националниот музеј во Гевгелија.

Проектот **„Вмрежување и трансфер на знаење за одржлив економски развој на туризмот (НЕТ – ТУР)“** е кофинансиран од страна на **Европската Унија**, преку ИПА програмата за прекугранична соработка. Партнери во реализацијата на Проектот се Фондацијата за локален развој и развој на информатички технологии (ФЛОРИТ) од Гевгелија, Р. Македонија и Бизнис Инкубатор од Гоце Делчев, Центар за промоција на претприемаштвото (БИ – ГД), од Гоце Делчев, Р. Бугарија.

I. ВОВЕД

Општина Гевгелија, од своето основање како градска населба при крајот на 18 век, покрај трговска постепено станува и позната туристичка дестинација на транзитните патници, пред се на трговците, кои минувале по коридорот запад- исток, односно од европските метрополи кон големите трговски центри на исток, преку Солун, Истанбул и понатаму кон Блискиот и Далечниот исток и обратно. Трговците патувајќи по Вардарската долина често преноќувале во ановите и преноќилишта кои ги имало и се повеќе се граделе во градот Гевгелија, сместен до реката Вардар, западно од Кожуф Планина, со умерена континентално-медитеранска клима, со гостопримливи луге и со широка понуда на сместувачки, трговски и прехранбени капацитети.

За развој на потенцијалите од областа на туризмот несомнено придонесуваат и изградбата на железничката пруга при крајот на XIX век од Солун до Скопје, и подобрување на патната инфраструктура на идниот коридор 10 кој станува прометен пат, а тоа одбележје го има се до денеска.

Првичниот развој на транзитниот туризам почнува да се проширува и со позачестената посета на лековитите води на Негорските минерални бањи, кои што во своите хронолошки записи уште во 17 век, ги споменува и познатиот турски патописец Евлија Челебија, при што потврдува дека бањите се познато сврталиште на голем број луге од одредени градови и населби на Балканот, па се до познати турски великодостојници, од тогашната голема Отоманска империја. Многу познато како тристичка дестинација било и населеното место Серменин, нашироко познато како „воздушна бања“, кое најчесто го посетувале лица со белодробни заболувања, претежно во денови на топлите лета. Серменин, (од каде што и произлегува името на селото “сермелии – роба“ на турски јазик) исто така, бил и познато сврталиште на бројни трговци од Гевгелиската Каза, но и од поширокиот регион, каде што се продавала и разменувала стока за широка потрошувачка.

Што се однесува до транзитниот и бањскиот туризам, истите забележуваат извесно намалување во почетокот на XX век, кога поширокиот регион е погоден од Балканските војни, кои продолжиле со Првата светска војна и поставената воена линија – позната како Солунски (или Балкански) фронт кој што минувал и покрај Гевгелија. Тогаш се напраени и огромни штети и загуби на целото стопанство, трговија, туризам, земјоделие и други дејности на локалното населени во регионот.

По завршувањето на војните, кога и доаѓа до промена на границите на Балканските држави, осетно најмногу губи тогашната Гевгелиска Каза, која од својата територија и населени места, губи скоро половина и станува погранична населба (во составот на Кралството на СХС) со тогашното Кралство Елада, каде што со делбата на Македонија, припаднале повеќе од дваесеттина села од тогашната Гевгелиска Каза, една од најголемите Кази во Солунскиот Вилает.

Во тој период се намалува и бројот на транзитните трговци што престојувале во гевгелиските анови, а кои купувале занаетчиска роба, при што најповеќе тргувале со свилените кожурци, кои најмногу ги имало од одгледувањето на свилените буби, во гевгелискиот регион. Исто така, ги снемало и трговците кои откупувале познат гевгелиски компир, овошје и мед, афион, памук, тутун и производи кои биле познати производни брендови на населените места на Гевгелиска каза. Познатиот кромпир и одгледувањето на овошје останале производна дејност на земјоделците во соседните села кои припаднале во составот на Грција. Оттогаш тој трговски промет се преселил во воденско (денешна Одеса), Р. Грција, се до денеска.

Во почетокот на XX век голем врој анови и преноќилишта, кои биле затворени во периодот на војните, полака започнале да се реновираат и повторно отвораат. За тоа придонело и доаѓањето на бројна администрација на новата државна управа во Гевгелија, која била привлечна дестинација како пограничен регион на две нови пријателски држави.

До средината на XX век, туризмот во гевгелискиот регион главно се сведува на транзитен туризам и продолжило континуирано користење на капацитетите на Негорските минерални бањи од страна на туристи, а по Втората светска војна започнува планско и координативно градење на туристичката пропаганда и активност, не само во Гевгелија туку и во рамките на новата држава, (Југославија).

Но сепак се појавиле проблеми, првично голем хендикеп била национализацијата на поголемите анови (хотели и мотели) и нивното затворање или прилагодување во други намени, пред се административни, при што се појавил времен недостаток од сместувачки капацитети во Гевгелија. По кусо време, се изградила и отворила познатата Арапска куќа, како модерен хотел изграден до железничката станица, а потоа започнале да се отвораат и други помали преноќилишта од страна на новосоздадените општествени претпријатија, каде предничело претпријатието Кожуф, со отворање на неколку преноќилишта, трговски услужни објекти и ресторани во градот.

Седумдесетите години на минатиот век, туризмот како стопанска гранка, добива и своја Туристичка асоцијација, со задача да изготви акционен план за планирано развивање на оваа профитабилна стопанска дејност. Туристичката асоцијација успешно опстојува и работи се до почетокот на деведесеттите години на XX век, кога по распадот на СФРЈ згаснува како правен субјект.

Оттогаш турзмот, како посебна стопанска гранка добива нови содржини и димензии и започнува да се проектира во рамките на самостојна Република Македонија.

Националната стратегија за развој на туризмот (2009 -2013 година) на Република Македонија ја дава основната рамка – „Како треба да се развива туризмот во нашата земја“, при што нејзината имплементација треба да резултира со одржлив и постепен раст на туризмот на сите нивоа.

Визијата за македонскиот туризам е Република Македонија до 2013 година да изгради имиџ на препознатлива европска туристичка дестинација, базиран на културното и природното наследство, но и да

биде препознатлива по производите и услугите, чувствителни за животната средина и одржливи со висок квалитет, кои се на ниво на најдобрите светски искуства.

Во општината е изработен „Туристичко – акционен план“, кој што е дел од Стратегијата за одржлив развој на општина Гевгелија, (донесен од Советот на општината во 2007 година), и кој ги следи насоките и перспективите на национално ниво, а во исто време овој план е поврзан и со обврските кои што произлегуваат од Националната стратегија за развој на туризмот во Република Македонија.

II. ПРОФИЛ НА ОПШТИНА ГЕВГЕЛИЈА

Општина Гевгелија се наоѓа во најјужниот дел на Република Македонија, до самата граница со Република Грција, на надморска височина од 64 метри и на простор од 485 км². Во Општината живеат 22.988 жители, од кои околу 15.700 жители живеат во градот, а останатите во 17–ет населени места во Општината.

Покрај Вардарската долина, низ општина Гевгелија минуваат коридорот 10 (магистралниот пат Е – 75) и трансверзалата на железничката пруга Запад - Исток, а мошне важна е и пограничната позиција на општина Гевгелија со Република Грција и близината на Солунското пристаниште.

Најблиските аеродроми до Гевгелија се аеродромот во Солун (Република Грција) на одалеченост од 70 км и аеродромот во Скопје на одалеченост од 150 километри.

Градот Гевгелија лежи во рамниот дел на гевгелиската котлината чии природни граници се: од исток реката Вардар, од југ Сува Река, на запад падините на Кожуф планина и на север излегува на Ридот Караорман и Мрзенскиот Рид.

Гевгелиската котлина е под големо влијание на средоземната медитеранска клима која ги нуди сите погодности и можности за развој на општината, пред се во областа на земјоделството. Вкупниот број на сончеви часови во годината изнесува 2392 часа, со што Гевгелија може да се спореди со одредени места крај Јадранското Море и бројни населби на Медитеранот. Просечната годишна температура во Гевгелија изнесува 14,3 степени, а најстуден месец во годината е јануари со просечна температура од 3,2 степени, додека најтопол е јули со просечна температура од 25,7 степени.

Подрачјето на општина Гевгелија се простира на дел од сливот на долниот тек на реката Вардар, која претставува најзначаен водотек кој ги дренира површинските и подземните води.

Општината располага и со богати извори на минерални и термоминерални води. Од изворите на минерална вода најпознатиот извор се наоѓа на туристичкиот локалитет Смрдлива вода. Додека кај Негорските бањи и во близината на населеното место Смоквица се наоѓаат богати извори на термоминерална вода, кои се одликуваат со

низа квалитети: издашност, температура на водите како и поволни индикации за лекување на разни заболувања.

Исто така, во близината на локалитетот Смрдлива Вода се наоѓа и извор на кисела вода, богата со минерали.

Геопрометната положба на Општината, низ која минува најфреквентната сообраќајница во Република Македонија, магистралниот пат Е – 75 или Коридорот 10, претставуваат важен фактор за локалниот економски развој, посебно и за развојот на транзитниот туризам, имајќи во предвид дека низ оваа трансверзала годишно минуваат околу три милиони патници.

За Општината за зголемен развој на туризмот, посебно ќе придонесе планираното отворање на сообраќајниот правец кон западниот дел на Република Македонија, на линијата каде што некогаш постоел планински пат преку Кожуф Планина, Мариово до Пелагонија. Пат како дел од кружната туристичка магистрала низ Македонија.

Инаку, Шумскиот пат преку Пољана ќе овозможи сообраќајно поврзување на општина Гевгелија со градот Кавадарци и останатите градови од Западна Македонија, а секако дека ќе придонесе и за зголемена посета на новоизградениот скијачки центар на Кожуф Планина и одморалиштето Смрдлива Вода.

Главните и основни погодности врз кои може да се темели туристичката перспектива на Општината се изворите на термални и минералните води, поволната геопрометна положба, развиениот казино туризам, близината на граничниот премин кон Република Грција, одморалиштата на Кожуф Планина, климатските и вегетациските карактеристики и можностите за лов (во резерватот Милисин) и риболов во бистрите води на реките на Кожуф Планина.

Сите овие погодности се извонредна можност за зголемен развој на транзитниот туризам, казино туризмот, геотермалниот–бањски туризам, селски туризам, планински, лов и риболов, ски-туризмот на Кожуф Планина и друго.

III. ТУРИСТИЧКА ИНФРАСТРУКТУРА, ПРОМОЦИЈА И ПРОПАГАНДА

Туристичката инфраструктура е значаен предуслов за привлекување и зголемување на бројот на туристите во пограничниот регион. Во неа се вклучени основните елементи и објекти неопходни за престој на туристите, почнувајќи од солидни патишта до туристичките, археолошките локалитети и населените места во подножјата на Кожуф Планина, сигнализација–патокази за сите локалитети до кои има изградени пристапни патишта и кои се внесени во туристичката мапа на општина Гевгелија, изградени паркиралишта пред туристичките локалитети, па се до богата туристичка и угостителска понуда за задоволување на потребите на туристите.

Од друга страна, за привлекување на туристите, како домашни така и странски, според принципите и методите на акционото дејствување, е

невозможно да се постигне без силна и планирана маркетиншка и пропагандна активност. Оваа многу важна акција во туристичката дејност, во глобална суштина се состои од тоа како поединци и групи ги планираат и презентираат своите туристички производи и услуги. Односно, тука се вклучени алатките и методите кои се употребуваат за привлекување на туристите и транзитните патници при нивно планирано или непланирано престојување во нашата средина. Притоа се врши и идентификација на можни нови туристички потенцијали, нови производи и нивна детална промоција. Исто така, човечкиот ресурс во туризмот, едукацијата на туристичките и угостителските работници, па и на граѓанството во националната средина се многу важен сегмент за успешна имплементација на туристичките потенцијали и остварување на бенефит од дејноста.

IV. СМЕСТУВАЧКИ КАПАЦИТЕТИ

Во општина Гевгелија постојат повеќе сместувачки капацитети, од кои позначајни се следните капацитети:

1. **Хотел - Казино „Аполонија“** се наоѓа во центарот на градот, на улица „Гевгелиски Партизански Одреди“ бб, со капацитет од 40 соби, односно 80 легла. Хотелот, покрај казино има ресторан, мини ресторан, ноќен клуб, голема покриена тераса, сала за аеробик, салон за масажа и продавница за сувенири. Хотелот располага со сопствен паркинг простор.
2. **Хотел - Казино „Фламинго“** се наоѓа на самата гранична лира, крај граничниот премин Богородица во правец на Република Грција. Хотелот има вкупно 59 соби, односно 118 легла. Покрај два ресторана има бар, ноќен клуб, спа, велнес, фитнес и фризерски салони. Хотелот располага со сопствен паркинг простор.
3. **Хотел - Казино „Рамада Плаза“** се наоѓа на ул. Богородица бб., во близина на граничниот премин со Република Грција. Има 131 соба. Ресторани – „Аполон“ и „Артемис“, ноќен клуб, конференциска сала, сала за свадби и прослави, спа центар со покриен базен и надворешен базен. Хотелот располага со сопствен паркинг простор.
4. **Хотел „Интернационал –Тириц“.** Сместен на булеварот „Гевгелија“ бб. Има 55 соби со 120 легла. Ресторан, кој што се користи и за прослави и свадби.

5. **Хотел „Нар“** се наоѓа на улица „Седми Ноември,, бб. Поседува 29 соби со вкупно 66 легла, со сопствен ресторан, конференциска сала, сала за свадби и салон за масажа. Има сопствен паркинг простор.
6. **Мотел – Казино „Астра“** се наоѓа до реката Вардар и до магистралниот пат Е – 75 во правец кон Р. Грција. Располага со 60 легла, ресторан, ноќен бар, тераса и отворен базен. Во составот на мотелот работи и казино. Мотелот има сопствен паркинг простор.
7. **Преноќилиште „Ашикот“** се наоѓа на улица „Гевгелиски Партизански Одреди“ со вкупно 16 соби , односно 36 легла.
8. **Хотел „Божор“** еден од трите хотели во состав на Негорските минерални бањи. Има 68 легла, ресторан, спа центар и простории за физикална терапија и рехабилитација. Има и сопствен паркинг.
9. **Хотел „Јасен“** –Негорски минерални бањи. Има капацитет од 126 легла и е составен дел на комплексот Негорски минерални бањи.
10. **Хотел „Илинден“** – Негорски минерални бањи. Има 88 легла ресторан, и е составен дел од комплексот Негорски минерални бањи. Трите хотели имаат и летен ресторан, голема тераса, забавен парк за деца, две фудбалски игралишта и сопствено шеталиште покрај десеттина хектари јасенова шума. Комплексот Негорски бањи има сопствен паркинг простор и добра патна инфраструктура до објектите.
11. **Мотел „Вардар“** се наоѓа покрај магистралниот пат Е-75 на улица „Вардарски Рид“ бб. Има 28 соби со вкупно 57 легла, ресторан со летна тераса и сопствен паркинг простор.
12. На **Ски центарот „Кожуф“** постојат две вили за преноќување, со капацитет од 50 легла. Имаат сопствени ресторани и сопствени паркинг простори, а во близина на преноќилиштата се и терените за скијање и рекреација.
13. Одморалиште **„Смрдлива Вода“** се наоѓа во истоимениот локалитет Смрдлива Вода на Кожуф Планина, со капацитет од 20 легла. Во својот состав има ресторан со тераса. Има и паркинг простор, но сеуште е со недоасфалтирана патната инфраструктура од 1 км. до објектот.
14. Во **Смрдлива Вода** и во населените места **Хума** и **Серменин**, постојат и неколку приватни капацитети за преноќување, одмор и

рекреација, кои солидно се прилагодени и се вклопуваат во туристичката агенда за развој на селскиот туризам.

15. На падините на Кожуф Планина, на самата Македонско- Грчка граница, на 5 километри од селото Хума, југоисточно од Смрдлива Вода се наоѓа ловиштето **Милисин** со површина од 300 хектари букова и дабова шума заградена и уредена за лов. Од Гевгелија ловиштето е одалечен 19 километри. Во составот на ловиштето постои и преноќилиште со сопствен ресторан за љубителите на ловот. Во ловиштето претежно се ловаат диви свињи, срни и елени. За посигурен лов и поријатен престој се нудат и терачи на дивеч, користење на ловечки кучиња и слично. Ловиштето е сопственост на Министерството за земјоделие, шумарство и водостопанство, а со него стопанисува подружницата на шумското стопанство „Кожуф“ од Гевгелија. Има добра местоположба, богат ловен фонд, солидна инфраструктура, со добри патеки за лов рекреација, но недостасува добра патна инфраструктура до самото ловиште.

Според бројот на хотелите, мотели, преноќилиштата и нивниот потенцијал со сместувачки капацитети и ресторанска понуда, може да се констатира дека во општина Гевгелија постои добра туристичка понуда со разновидна палета на сместувачки капацитети, и тоа со можности за сопствен избор на туристите кои имаат на располагање хотели и мотели, почнувајќи од категоризација на хотелите од 2 до 5 ѕвездички (Аполонија, Фламинго и Рамада Плаза Гевгелија). Хотелите кои што во својот состав имаат и казина спаѓаат во категоријата на најлуксузните хотели, не само во Гевгелија туку и во Република Македонија.

Сепак останува забелешката дека сеуште е во почетна фаза процесот на развој на селскиот туризам за што постојат одлични предуслови, поготово во селата на Кожуф Планина (Серменин, Хума, Старо Коњско, Кованец, Габрово, Петрово и др. села). Туризам кој што во Европските земји има посебен третман од државните и локалните надлежни органи за развој и напредок на селскиот туризам. Поради тоа, за унапредување на селскиот туризам потребно е планиран развој, изготвување на акциона програма, платформа за обука на имателите на погодни капацитети во селата, а неминовно е и вклучување на надлежните државни институции и локалната самоуправа за отпочнување на поддршка за развој на селскиот туризам во општина Гевгелија, па и во поширокиот регион, каде што постојат услови за развој на селскиот туризам.

V. РЕСТОРАНИ

Покрај рестораните кои што работат во состав на хотелските комплекси и мотелите, во општина Гевгелија работат и следните поголеми ресторани:

1. Ресторанот „**Агнус**“ е лоциран на – Градскиот пазар. Има капацитет од 40 седишта. Од мени се издвојуваат специјалитетите приготвени на скара. Работи секој ден од 08:00 до 24:00 часот.
2. Ресторанот „**Астора**“ се наоѓа на булевар „Гевгелија“. Капацитетот на ресторанот е 40 седишта и 20 седишта под тераса. Менито се состои од разни специјалитети на скара. Работи секој ден од 08:00 до 24:00 часот.
3. Пицеријата „**Бакарди**“ се наоѓа на улица „Радован Ковачевиќ“ број 1. Има капацитет од 70 места внатре во ресторанот и 20 седишта под тераса . Од понуда ги има сите видови на пици, лазањи и други производи од тестенини. Работи секој ден од 08:00 до 24:00 часот.
4. Ресторанот „**Боко**“ се наоѓа на улица „Радован Ковачевиќ бр. 4. Има капацитет од 60 седишта под објект и 50 на тераса. Познат е по приготвување на јадења од медитеранската кујна, скара и приготвување на специјалитети од риба и морски плодови. Работи од 09:00 до 24:00 часот секој ден.
5. Ресторан „**Градска Меана**“ се наоѓа на булевар „Слободан Митров Данко“. Има капацитет од 100 седишта. Главното мени на Градската Меана, покрај специјалитетите на скара, е традиционална македонска кујна. Организира свадби и прослави, а по нарачка доставува приготвена храна и до домовите на граѓаните во градот. Работи од 08:00 до 24:00 часот, секој ден.
6. Летен ресторан „**Длабок Дол**“ се наоѓа во близина на Миравци на патот кон населеното место Петрово. Има капацитет од 50 седишта. Работи летно време со мени –специјалитети од риба.
7. Ресторанот „**Елени**“ се наоѓа на улица „Радован Ковачевиќ“ бр. 6. Има капацитет од 60 седишта во ресторанот и покриена тераса со 50 седишта. Понудата се состои од разни специјалитети на скара. Работи секој ден од 08:00 до 24:00 часот.
8. Пицеријата „**Ел Дорадо**“ се наоѓа на улица „Слободан Митров Данко“ бр. 42. Има капацитет од 30 седишта во ресторанот и 20 под тераса. Работи секој ден од 08:00 до 24:00 часот.

9. Ресторанот „**Елита**“ се наоѓа на улица 7-ми Ноември“. Има капацитет со 140 седишта и тераса со 100 седишта. Ресторанот има повеќедецениска угостителска традиција и е составен дел на Старата Чаршија. Има богата понуда, а од специјалитети ги издвојуваат арапскиот ражниќ приготвен на скара, жабји батаци и други производи. Ресторанот работи секој ден од 07:00 до 24:00 часот. До ресторанот има паркинг простор.
10. Пицеријата „**Енџој**“ се наоѓа на улица „Маршал Тито“. Има капацитет од 50 места во ресторанот и 20 на тераса. Во пицеријата се приготвуваат сите видови пици. Работи секој ден од 08:00 до 24:00 часот.
11. Ресторанот „**Идила**“ се наоѓа на ул. „Гевгелиски Партизански Одреди“. Во ресторанот има 45 седишта, и 40 под тераса. Работи секој ден од 08:00 до 24 часот. Има широка понуда на специјалитети приготвени на скара. Дополнителна услуга–македонска староградска музика во деновите на викендите.
12. Ресторанот „**Јавор - Агапи**“ се наоѓа на ул. „Мрзенски Пат,, бб. Има капацитет од 90 седишта во ресторанот и 40 под тераса. Од специјалитети ги издвојуваат печеното јагнешко месо и печен телешки мускул. Ресторанот работи секој ден од 07:00 до 24:00 часот. Има сопствен паркинг простор.
13. Ресторанот „**Јавор–Џоко**“ се наоѓа во населеното место Мрзенци. Има капацитет од 80 седишта во ресторанот и 40 под тераса. Покрај специјалитети од скара, ресторанот е пошироко познат, не само во земјава туку и во соседна Р. Грција, по приготвување на повеќе видови специјалитети од јагнешко месо. Ресторанот често го посетуваат и претставници на дипломатскиот кор во земјава. Работи секој ден од 07:00 до 24:00 часот. Има сопствен паркинг простор.
14. Ресторанот „**Качеа**“ се наоѓа на улица „Маршал Тито“, располага со капацитет од 60 седишта. Препознатлив угостителски бренд на Гевгелија по изготвување на повеќе видови на чорби и јадења од македонската кујна.
15. Рибен ресторан „**Лусака –Момир**“ се наоѓа на ул. „Вардарски Рид“. Има капацитет од 70 седишта во ресторанот и 90 под тераса. Менито се состои од специјалитети приготвени од риба и рибја чорба. Има и понуда од македонска кујна и специјалитети на скара. Работи секој ден од 08:00 до 24:00 часот. Има сопствен паркинг.
16. Рибен ресторан „**Мандра**“ се наоѓа на улица „Маршал Тито“. Ресторанот има капацитет од 90 седишта и 50 под тараса. Главно мени, покрај производи од месо на скара се специјалитети од дојранска риба. Работи секо ден од 08:00 до 24:00 часот.

17. Рибен ресторан „**Мики –Ца**“ се наоѓа на улица „Железничка“. Ресторанот има капацитет од 60 седишта и 20 под тераса. Гавното мени на рибниот ресторан се специјалитети од риба и рибја чорба. Покрај тоа нуди и специјалитети на скара. Работи секој ден од 08:00 до 24:00 часот.
18. Ресторанот „**Рубин**“ се наоѓа на улица „Панде Дуганов“, Има капацитет од 50 седишта во рестораскиот дел и 30 под тераса. Менито се состои од специјалитети приготвени на скара. Работи секој ден од 08:00 до 24:00 часот. Ресторанот има паркинг простор.
19. Ресторан „**Сариса**“ се наоѓа на улица Маршал Тито, број 193. Има капацитет од 50 седишта, а Сариса – летна бавча располага со 30 седишта. Летно време работи со специјално мени и голем избор на специјалитети од риба, а располага и со понуди за свечености по лице.
20. Ресторанот „**Центар**“ се наоѓа во центарот на населеното место Негорци, на 5 километри од Гевгелија. Има капацитет од 40 седишта во ресторанот и 70 под тераса. Од мени има широка понуда на специјалитети приготвени на скара. Има сопствен паркинг простор.

Во општина Гевгелија постојат и други угостителски објекти од помал обем, а тука се и ноќните барови, кафулињата, и дискотеките, кои ги има во хотелите, но и во градот и населените места во општина Гевгелија. Овие угостителски објекти се не само сврталишта на млади домашни посетители, туку и на странски гости, претежно од соседната земја.

Ако се има во предвид бројот на жители во Општината и бројот на угостителски објекти, излегува дека во општина Гевгелија има богата и бројна понуда на угостителски објекти. Нивното опстојување е одржливо и профитабилно најповеќе поради големиот број на грчки и други странски посетители на угостителските и трговските капацитети и нивната разновидна и добра угостителска понуда, исто така и поради примамливите цени, кои се прифатливи и пониски во споредба со цените на производите во соодветни ресторани во соседната земја. Оттаму произлегува и можноста, не само за успешно опстојување на постоечките угостителски објекти, туку и за отворање на нови угостителски капацитети, за што постојат и најави.

Од аспект на образованието поврзано со угостителската понуда, Гевгелиската гимназија „Јосиф Јосифовски“ располага со угостителско – туристичка струка, од кои келнери и готвачи до трет степен, и хотелско – туристички техничар четврт степен.

Од неодамна за да биде целосно доусовршувањето на образованите треба да се потенцира и постоењето на Факултетот за туризам и угостителство во Гевгелија, од кој веќе произлегуваат квалификувани кадри, кои се потребни за успешно работење во областа на угостителството, бидејќи човечкиот ресурс е секако многу важен фактор

за квалитетно работење и опстојување на угостителските и на сместувачките капацитети. Од друга страна, бројноста на угостителските капацитети наметнува своевидна конкуренција, која позитивно се одразува за постигнување на квалитетна угостителско - туристичката понуда во Општината.

VI. ТУРИСТИЧКА ПРОПАГАНДА

Локалната самоуправа во 2009 година, со донаторски средства од УНДП отвори Туристичко – информативен центар (ТИЦ), со цел на туристите и добронамерниците кои ја посетуваат општината Гевгелија, им овозможи полесно да дојдат до информации од областа на туристичката понуда во Општината. Тука туристите можат да добијат информации и информативно-пропаганден материјал (бесплатни брошури , мапи и друг пропаганден материјал) за туристичките потенцијали на општина Гевгелија.

Туристичкиот информативен центар досега има услужено голем број на туристи и успешно опстојува и ја врши својата дејност.

Покрај ТИЦ-от, туристите можат да добијат туристичко-информативен и пропаганден материјал и во сите поголеми хотели, како Аполонија, Фламинго, Принцес, хотелите во Негорските минерални бањи итн...

Исто така и граѓаните на општината секогаш им излегуваат во пресрет на туристите, упатувајќи ги до саканата дестинација.

Инаку, за подобро пронаоѓање на бараната дестинација, општината се погрижи за поставување на патокази и информативни табли на одредени сообраќајници за местата и локациите на поголем број туристички капацитети, објекти, археолошки наоѓалишта, цркви и манастири во општина Гевгелија до кои што постои изградена патна инфраструктура. На оваа мошне значајна активност за привлекување на поголем број туристи и нивно добивање на поквалитетно информирање за движењето и изнаоѓање на бараните туристички дестинации, локалната самоуправа треба да ја збогати понудата од информативни табли и патокази за поголем број туристички локалитети, што ќе придонесе за збогатување на туристичката понуда во Општината.

VII. ОПШТЕСТВЕНО – КУЛТУРНИ ОБЈЕКТИ ВО ОПШТИНАТА

Во општина Гевгелија постојат повеќе објекти во кои се работи на полето на општествено –културната дејност, или пак се дел од историското минато како општествено – културни или стопански знаменитости. Позначајни објекти се Народниот театар, Националниот Музеј, Библиотеката „Гоце Делчев“, Пионерскиот Дом, Старата Чаршија. Филатурата, Арапската Куќа, Амамот, и други објекти во градот и населените места каде што претежно превладуваат Младинските културни домови.

1. **Општинскиот театар** во Гевгелија е изграден по Втората светска војна, при почетокот на педесетите години на XX век. Досега градскиот театар несомнено го потврди своето постоење со одржаните театарски претстави. Низ овој културен храм продефилираа голем број домашни и странски театарски групи со свои претстави, а по краток застој од опфатениот пожар во почетокот на деведесетите години од минатиот век, повторно беше реконструиран и ставен во функција на граѓаните. По неговата сеопфатна реконструкција последните две години во театарот се одржаа низа театарски и други културни манифестации, посебно во 2012 –та година, кога Гевгелија беше прогласен за град на културата од страна на Министерството за култура во Република Македонија. Театарот се наоѓа во центарот на градот и во негова близина има паркинг простор.
2. **Музејот** во Гевгелија е основан во 1980 година. Најпрво работи како Музејска збирка, потоа како Општински музеј, Народен музеј, па се до формирање на Национална установа - Музеј Гевгелија под покровителство и финансирање на Министерството за култура при Владата на Република Македонија. Во состав на Националниот музеј се наоѓаат и Амамот, како објект од посебно историско-културно значење од отоманскиот период и Музејот на НОБ во селото Старо Коњско.

Од основањето на Музејот во Гевгелија започнуваат системски истражувања и прибирање на движните наоди од бројните археолошки локалитети во регионот. Целиот стручен ангажман, кој трае континуирано, на јавноста и е презентираан на бројни изложби во Република Македонија, и во други земји. Презентација на наодите од позначајните археолошки локалитети може да се најде и во одредени научни публикации, издадени во нашата држава, но и во други земји.

Во Националниот музеј постојат повеќе одделенија каде што се поставени археолошките наоди, почнувајќи од петтиот милениум пред нашата ера (од епохите на Неолитот), па се до доцната Антика, а највредни се секако наодите од археолошките локалитети Вардарски Рид (со поставка од околу 350 предмети), Сува Река, Милци и локалитетот Парагон. Музејот поседува богата и специфична археолошка збирка која денес брои околу 4500 музејски предмети. Тука е поставена и збирка на наоди од историските збиднувања во регионот во периодот на Балканските војни, Првата и Втората светска војна. Инаку,

Националниот музеј е сместен во стара македонска куќа, позната како „Владов конак“, изградена е во 1906 година. Се наоѓа на улица „Маршал Тито“, веднаш до главната пошта во Гевгелија. Инаку македонската куќа „Владов конак“ е ставена под заштита на историски споменици во РМ. Поради ограничениот простор и неможноста за нејзино проширување, неопходно е да се размислува за изнаоѓање поголема просторија или изградба на нов објект за функционална работа на Националниот музеј. До Национален музеј нема паркинг простор, што претставува своевиден недостаток.

3. **Библиотеката „Гоце Делчев“** се наоѓа во центарот на градот, до градскиот плоштад. Двокатната куќа каде што е сместена библиотеката, со својот лик претставува достоин репрезент на автентичната македонска архитектура. Изградена е во 1912 година, а покрај значењето на препознатливата архитектура на македонска куќа од XIX век, библиотеката поседува значајна колекција на оригинални дела, меѓу кои и книгата „Огледало“ напишана од македонскиот просветител Кирил Пејчиновиќ, а отпечатена во 1816 година во Будим. Библиотеката започнала со работа во 1945 година со почетен фонд од 500 книги. Денес книжниот фонд е мошне обемен и значаен при што библиотеката располага со над 70 000 книги, со 1000 томови весници и списанија, околу 400 ретки книги и 200 наслови од родокајни автори. Библиотеката има и своја web страница, на која е внесен и целокупниот книжен фонд со кој располага. Библиотеката покај граѓаните кои го сакаат пишаниот збор, највеќе ја посетуваат основци и средношколци кои користат литература потребна за нивното образование и лектира. До библиотеката постои паркинг простор.
4. **„Филатура“ (Филандра за точење свила)** се наоѓала во центарот на градот, веднаш до некогашното најпрометно трговско мало – **„Стара чаршија“**. Денес од Филатурата, остана само еден мал дел со еден од оцаците, кој што е ставен под заштита на културни споменици на РМ и е остаток од некогашниот најпрофитабилен бизнис во XIX век во Гевгелија. Се претпоставува дека како Мануфактурна работилница – филандрата е изградена и отворена веднаш по формирањето на Гевгелија како градска населба. Тука се вршело откуп на свилени кожурци и точење на свилениот кожурец во свилен конец, производ кој што се добивал од свилени буби кои се одгледувале во многу населени места во регионот, при што значаен е податокот дека гевгелиско се споменува како најголем производител на свилена буба на Балканскиот Полуостров се до почетокот на Балканските војни. Денес голем дел од алатките и мануфактурните машини се наоѓаат во музејот во Велес, а се однесени таму по рушењето на остатоците од Филатурата. На просторот каде што се наоѓал поголемиот дел од Филатурата денес е изграден станбено – деловен комплекс.
5. **„Стара Чаршија“** се наоѓа во центарот на градот и е ставена под заштита на споменици со посебно историско значење.

Препознатлива градба по самата калдрма од камени блокови и мали двокатни дуќани залепени еден до друг, што ја отсликува македонската градба на XIX век. Збиени на едно место, сконцентрирани и претпазливи од честите кражби на крџалиски, дезертерски и одметнички банди. Во Старата Чаршија биле сместени повеќе трговски, занаетчиски и угостителски дуќани, кои успешно го опслужувале граѓанството и жителите од градот и блиските населени места со разновидна стока, почнувајќи од прехранбени производи па се до занаетчиски и други производи. По голем дел од трговските дуќани ги држеле турски и еврејски трговци, кои по Балканските војни, започнале масовно да се иселуваат од регионот, претежно турските граѓани кои најповеќе се иселиле во Истанбул и Измир во Република Турција. Но, и покрај тоа Старата Чаршија продолжила да опстојува и со истиот лик е трговско и занаетчиско мало до денеска. Сите градби во Старата Чаршија се автентични и се историски споменици на Гевгелија. До Старата турска чаршија постои паркинг простор.

6. „**Амамот**“ (турска бања) се наоѓа во центарот на градот, северно од градскиот пазар, западно од автобуската станица. Изграден е во почетокот на XIX век. Амамот е еден од најзачуваните значајни историски објекти од Отоманскиот период во општина Гевгелија. Со донаторски средства од збратимената општина - Карач од Република Турција, средства од Општината и од Министерството за култура Амамот е обновен, реконструиран и прилагоден во ликовна галерија, која работи во составот на Националниот музеј. Зачуван е неговиот доминантен и првичен изглед со две куполи, една мала и другата голема, обложени со бакар, со главна одаја, каде што била сместена турската бања со огромен централен мермерен постамент и странични седала и со мала приемна одаја. Реконструираниот Амам, успеа да се спротивстави на „забот на времето“ и опстане за идните генерации на градот Гевгелија. Амамот е ставен под заштита на споменици на Р. Македонија. До Амамот постои паркинг простор.
7. Во поголемите населени места на Општината, како што се Миравци, Негорци, Богородица, Мрзенци, Смоквица, Ново Конско постојат **Младински културни домови**, наменети за одржување на разновидни општествено – културни манифестации. Дел од нив се реконструирани и новоизградени (Пример: Културниот дом во Негорци), а дел се употребливи но потребна им е реконструкција.

Општествено – културните објекти секако дека ја збогатуваат туристичката понуда во Општината, со одредени содржини. За заинтересираните туристи од областа на археологијата е можна секојдневна посета на Националниот музеј, на Амамот, на Старата Чаршија, додека за љубителите на уметноста и пишаниот збор на располагање на туристите им се библиотеката и театарот. Секако дека е можна и збогатена понуда на културните објекти, па затоа локалната самоуправа секоја година, според можностите, издвојува од буџетот

извесни финансиски средства за поддршка на општествено-културните настани во Општината.

VII. 2. Цркви и манастири

Во општина Гевгелија, во градот и скоро во сите населени места постојат црковни православно - христијански храмови. Црквите и мал дел манастири по населените места, претежно се изградени од почетокот па некаде до крајот на XIX век. Поточно во периодот на слабеењето на Отоманската власт, односно со пропагањето на тимаро-спахискиот систем и појавата на чифлигарството. Тоа е период кога христијанското население во општината (тогашна Гевгелиска Каза) собрало храброст и започнало да гради христијански храмови каде што извршувале црковни обреди, не плашејќи се повеќе од заканите на отоманските великодостојници за казнување на непослушните христијани кои ќе се зафатат со изградба на цркви или манастири. Погolem дел од црквите по населените места во Општината често биле рушени но и повторно градени и доградувани од самите мештани.

1. Црквата „**Свети Кирил и Методиј**“ се наоѓа во центарот на градот, во близина на шеталиштето, поточно на неговата јужна страна. Црквата е изградена при крајот на XIX век, поточно во 1895 година и е солидно сочувана. Поседува голем број фрески и икони и има извонреден иконостас. Црквата се користи за богослужби, венчавки, крштемки и други црковни обреди, а најмасовно е посетена за Велигденските празници, кога речиси секој граѓанин од градот доаѓа да го одбележи Христовото воскресение.

2. Црквата „**Свети Спас**“ се наоѓа во близина на реката Сува Река во југоисточниот дел на градот. Покрај црквата е изграден и конак, па често црквата „Свети Спас“ кај граѓаните се споменува и како манастир. Инаку, црквата е изградена во почетокот на XIX век. До 1912 година истата била повеќепати доградувана. Богата е со фрески, икони и иконостас. Црквата „Свети Спас“ ја посетуваат голем број на христијански православни верници, особено за време на патрониот празник на Гевгелија – Свети Спас, кој што дводневно се одбележува и на кој доаѓаат голем број посетители од околните градови и села.

3. Црквата „**Свети Пантелејмон**“ се наоѓа во селото Хума, сместена на падините на Кожуф Планина во југозападниот дел на општина Гевгелија. Црквата е изградена во XIX век и од оштетувањата на кровната конструкција и таванот, прилично се оштетени и фреските, иконите и внатрешноста на црквата. Мештаните, пред две децении, успеале да ја реновираат и сочуваат камбанеријата и извршат реконструкција на кровот и настрешницата на црквата. Посебно е важно да се нагласи и тоа што се вратени иконите во црквата, кои по напуштањето на селото биле сместени во Музејот во Штип. Познат е и фрескоживописот на црквата кој датира од времето на изградбата во XIX век. Во месец

август, секоја година по повод христијанскиот празник „Свети Пантелејмон“, селската црква организира неделен курбан, на кој присуствуваат голем број граѓани од општината и пошироко.

4. Црквата „**Свети Ѓеорѓиј**“ се наоѓа во селото Серменин, сместено на североисточните падини на планината Кожуф, а северозападно од Гевгелија. Црквата е изградена 1834 година, а обновена е кон крајот на XIX век, од страна на градителот Андон Китанов. Последно нејзино обновување е во 1940 година, а фрескоживописот бил нацртан во 1951 година од страна на сликарот Ѓорѓи Хаџи Николов од Гевгелија. Црквата поседува богати фрески и икони, кои датираат од XIX век. Црквата Свети Ѓеорѓиј е една од најсочуваните цркви во регионот.

5. Црквата „**Свети Атанасиј Велики**“ се наоѓа во селото Габрово, на источните падини од Кожуф Планина. Изградена е од неимарот Андон Китанов во 1851 година, а фрескоживописана е во втората половина на XIX век од страна на Димитар Андонов – Папрадишки. Црквата има нови, но и стари икони кои датираат од 1863 до 1878 година.

6. Црквата „**Вознесение Христово – Свети Спас**“ се наоѓа во селото Петрово. Изградена е во 1860 година, а веќе наредната година била опожарена.. Повторно е изградена 1867 година од градителот Андон Китанов. Црквата „Свети Спас“ има прекрасен фрескоживопис кој е насликан на северниот и јужниот ѕид. Иконите се наредени во три дела и сите датираат од периодот на 1863 до 1869 година.

7. Манастирот „**Свети Атанасиј**“ се наоѓал на самиот влез во селото Петрово. Во 1980 година поради старост и неодржување се урнал, а пред извесно време на неговите темели е изградена еднокорабна црква од страна на Васил Марков од село Петрово. Денес претставува црква на мештаните каде што се вршаат црковни обреди.

8. Црквата „**Свети Константин и Елена**“ е изградена на висоравнината над селото Миравци. Првично, во 1860 година е изградена како трикорабна црква. Во внатрешноста на црквата нема фрески, но на надворешниот ѕид се насликани композициите „Страшниот суд“ и „Вознесение на Свети Илија“. Градител на црквата бил Андон Китанов. Црквата била опожарена и повторно обновена.

9. Црквата „**Раѓање на Пресвета Богородица**“ се наоѓа во селото Давидово. Православна црква изградена во средината на XIX век од градителот Андон Китанов. Според својата архитектура црквата е трикорабна со рамни дрвени тавани, од кои средниот ги надвишува двата странични кораби. Денешната црква е обновена во 1926 година, а обновен е и фрескоживописот во олтарната апсида.

10. Црквата „**Свети Илија**“ е изградена северно од населеното место Давидово. Претставува главна манастирска црква на Давидовскиот Манастир. Црквата е подигната во 1937 година, а според преданието е

изградена на дел од стариот манастирски комплекс. Истата во 1945 година е обновена и проширена, по што целата градба прераснала во Манастир. На запад од Манастирот е изграден нов Конак за престој на верниците. Инаку, главниот патрон на црквата се прославува на верскиот празник Илинден, секоја година.

11. Црквата „**Свети Димитриј**“ се наоѓа на самиот влез во селото Кованец, сместена на источните падини на Кожуф Планина, северно од градот Гевгелија. Црквата е изградена во средината на XIX век со бројни фрески и икони. Северната страна на црквата е реконструирана од самите мештани, при што прилично се оштетени фреските на ѕидот. Реконструирани се кровот и настрешницата на црквата.

На христијанскиот празник Ѓурѓовден, секоја година се дели курбан во Црквата, на кој покрај мештаните присуствуваат и голем број гости од други населени места и градот.

12. Црквата „**Свети Атанасиј Велики**“ се наоѓа во центарот на селото Негорци, северно од градот Гевгелија. Изградена е при крајот на XIX век и неколкупати досега е реконструирана и доградувана. Црквата ја користат мештаните за црковни обреди.

13. Црквата „**Свети Димитрија**“ се наоѓа во селото Смоквица на источната страна на висорамнината која гледа кон селото. Почетоците на изградба датираат уште од 1839 година, а повторно е доизградена во 1905 година од познатата тајфа на Андон Китанов. Инаку, црквата е зографисана во 1846 година, а иконостасот е направен во 1863 година и има прекрасни царски двери кои се бронзирани.

14. Црквата „**Свети Архангел Михаил**“ се наоѓа во селото Моин. Изградена е во средината на XIX век и неколку пати досега е реконструирана. Црквата им служи на жителите на населеното место Моин за вршење на црковни обреди.

15. Манастирот „**Свети Илија**„ се наоѓа во одморалиштето Смрдлива Вода. Изграден е на карпест возвишен предел и доминира во одморалиштето. Изграден е при крајот на XX век со донациски средства на одредени приватни стопанственици од градот Гевгелија. Патронен празник на манастирот е христијанскиот православен празник на 2-ри Август – Илинден.

Црквите и манастирите во општина Гевгелија ги има во импозантен број. Во сите населени места постојат христијански храмови и скоро сите потекнуваат од XIX век. Тоа се должи на неможноста за изградби на црковни храмови во поранешниот период на Отоманското владение, поради забраната за изградба на цркви и манастири од страна на тогашната власт во Гевгелиската Каза. Во некои села (пример: Серменин и Кованец) изградени се цркви кои се втемелени скоро едно метро во земјата, поради неможноста и забраната од тогашните власти за високи и доминантни градби. На тој начин внатрешниот простор сепак

имал солидна висина. Од друга страна со Канунама (Законик во Отоманскиот период) било забрането градење на цркви и манастири од тврди градежни материјали (камен, печена тула и слично) туку само од плитари (земја испомешана со слама и вода). Тоа било дозволено за да се добие кратка трајност на градбите и нивна лоша доминација, во споредба со градбите на тогашните џамии и слично. Но, и покрај тоа, голем број цркви, иако пропаѓале често пак се реконструирале и обновувале.

Денес љубителите на цркви и манастири имаат изобилство на христијански храмови кои што можат да ги посетуваат, а скоро до сите постојат асфалтирани патишта, со исклучок на црквата во селото Серменин, до каде што патот сеуште е во фаза на доасфалтирање.

VIII. АРХЕОЛОШКИ НАОЃАЛИШТА ВО ОПШТИНАТА

1. Археолошкиот локалитет „Вардарски Рид“ се наоѓа покрај магистралниот пат Е – 75, до самото течение на реката Вардар, на источната страна од градот Гевгелија на Вардарскиот Рид. Локалитетот е повеќеслоен и датира, почнувајќи од бронзеното време па се до воспоставувањето на римската доминација во регионот. Првата населба датира уште од V век пред нашата ера. Бројните пронајдоци, материјални добра, градби и предмети зборуваат за развојот на населбата во Вардарската Долина, која најверојатно била именувана како Гортинија. Остатоците од овој град на Вардарски Рид се концентрирани главно на ридот. Од откритијата се заклучува дека се работи за економски и културно моќна населба со сите карактеристики на градско живеење. Во текот на III и II век пред нашата ера, врз рушевините од претходната населба била подигната друга населба со целосно нова урбанизација. Од оваа населба се откриени бројни градби, цели квартави и богат археолошки материјал. Според наодите, општествениот поредок бил присутен со неколку категории на граѓанство, почнувајќи од богати владетели и нивни палати за живеалишта до сиромашни граѓани кои живееле во предградието во мали градби. Според археолозите, моќноста на владетелите од овој период пред нашата ера се поклопува со периодот на експанзијата на Македонската империја. На Вардарски Рид тоа може да се согледа и по пронајдените артефакти и околу 500 монети од скоро сите македонски владетели. Покрај ова, откриен е и богат подвижен материјал меѓу кои и фрагментирани и цели керамички садови. Во музејската збирка на керамички садови се издвојуваат груби и фини, рачно изработени садови. Фината керамика ја карактеризира квалитетот на изработката и боењето на сатовите (монохромно или мат – боење), а грубата, нејзината кујнска намена. Инаку, на Југоисточната страна на ридот, се констатирани остатоци од некропола. Животот во овој град бил насилно прекинат некаде околу средината на II век пред нашата ера и никогаш повеќе не бил обновен.

Археолошките пронајдоци од Вардарски Рид денес се чуваат во Музеите во Гевгелија и во Скопје.

До археолошкиот локалитет постои асфалтиран пат и паркинг простор.

2. Археолошкиот локалитет „Кофилак“ се наоѓа на Богородичен Рид, на левиот брег на реката Вардар. На тешко пристапно возвишение, на нивелираната тераса лоцирана е мала еднослојна населба. Непосредно под неа се наоѓа некрополата од железно време – Милци. Во текот на сондажното истражување на Богородичен Рид (Кофилак) во 1995 година, откриена е куќа за живеење со зачуван скроман инвентар. Културната и хронолошката интеракција помеѓу двете населби - Вардарски Рид и Кофилак, се гледа посебно во униформираноста на керамичките форми. Меѓутоа, поради современите оштетувања на терасата, натамошните истражувања треба да се фокусираат на околниот интактен простор. Локалитетот сеуште е во фаза на археолошки истражувања.

3. Археолошкиот локалитет „Керамидарница“ се наоѓа помеѓу селата Прдејци и Смоквица, веднаш до патниот коридор Е – 75. Според остатоците на локалитетот се работи за населба од бронзеното време. Поклопувањето на современата тераса со праисторискиот и античкиот коридор, во близината на реката Вардар е резултат на одбраната стратегиска локација на населбата. Во прилог на причините за нејзиниот избор, треба да се спомнат и поволностите кој ги нудел блискиот, сеуште активен, термален извор. Конечните граници на населбата се уште не се дефинирани. Зарамнетата тераса која се шири кон запад и југ, најверојатно е нејзиното средиште. Во истражениот дел од источната периферија, археолозите имаат откриено два објекта за живеење. Формите и декорацијата на откриените фрагменти на керамички садови, како и временската рамка (XIII – XI век пред нашата ера) е идентична со веќе споменатите два локалитета. Од пронајдените археолошки наоди на овие локалитети посебно се издвојуваат накитот, вотивните и козметичките предмети, кои речиси по правило биле изработувани од бронза. Поретки се примероците изработени од килибар и стаклена паста, а појава на накит од благородни метали – сребро и злато се регистрира при залезот на железното време, во така наречениот доцноархајски период, при крајот на VI век пред нашата ера. Високи естетски вредности и занаетчиски вештини, воочуваме во изработката на разновидни форми на бронзениот накит. Количината и разновидноста на бронзениот накит е доминантна во гробниот комплет кај женските покојници. Спротивно, кај машките е поскромен и унифициран, а приложеното оружје го покажува половиот карактер на погребаната индивидуа. Откриеното оружје (ножеви, врвови од копја, мечеви) најчесто било изработувано од железо. Ретки се примероците на оружје од бронза, кои најверојатно, имале ритуална функција. Пронајдените артефакти се чуваат во Националниот музеј во Гевгелија.

4. Археолошкиот локалитет „Туфка“ се наоѓа на јужната периферија од атарот на селото Смоквица, покрај денешната магистрала Е -75. На овој локалитет е пронајден движен керамички материјал од железно

време, од античкиот и од средновековниот период. Истиот сеуште може да се евидентира по целата површина на локалитетот. Во границите на уништената акропола, регистрирани се и неколку погребувања без јасен археолошки и културен контекст. Локалитетот е сеуште во фаза на истражување.

5. Недалеку од Туфка, на југ, во зоната на алувијалните речни тераси на реката Вардар евидентиран е **археолошкиот локалитет „Бишов Јавор“**. Локалитетот претставува рамна некропола, од развиеното и доцно железно време, односно датира од VII до крајот на VI век п.н.е. Во организираниот простор препознаваме три типа на гробни конструкции – цисти од обработени камени плочи или бигор, гробови во питос и слободно вкопување во овални јами. Некрополата е збогатена и со предмети со доцноархајски белези. Освен употребата на бронза, се воведуваат и нови материјали во изработката на накитот (злато, сребро и килибар). Локалитетот е сеуште во фаза на истражување.

6. Населението од праисториската, железнодобска населба на Вардарски Рид, две свои некрополи формирало во блиското опкружување на матичната населба. Првата некропола е лоцирана во и околу коритото на **„Сува Река“**, поврзана со концентрацијата на гробови кај Парагон и јужните делови на градот (помеѓу улиците „Илија Миов“, „Ристо Фршинин“ и „Самуилова улица“). Втората голема Некропола **„Милци“**, лоцирана е источно од населбата, на левиот брег на реката Вардар.

Значаен дел од гореспоменатите праисториски населби, продолжиле да егзистираат во континуитет, во текот на раната, а некои и во доцната антика. Некрополите не ја делат истата судбина, тие се воглавно напуштени, како и гробните манифестации кои го отстапиле местото на новите обичаи на античкиот свет.

7. На северозападната периферија на Гевгелија се наоѓа **археолошкиот локалитет - „Рауљ“** (Стари Лозја) кој претставува некропола од римско време (III – IV век). Локалитетот е сместен на блага височинка која доминирала над непосредната околина. Самата некропола е откриена во 1978 година при ископи за посадување на овоштарник, во кругот на веќе изградениот Казнено–поправен дом. Тогаш се откриени и четири гробни конструкции. На овој локалитет не се извршени системски истражувања. Во 1991 година се изведени сами интервентни ископувања, при што се откриени уште две гробници со централни гробови. На површината на „Рауљ“ се пронајдени фрагменти од садови и градежна керамика, како и грамади од камења. Археолошкиот локалитет сеуште е во фаза на истражување.

8. **Археолошкиот локалитет „Башот – Горна Корија“** се наоѓа на јужната периферија на селото Негорци и на околу 500 метри западно од Негорските Минерални Бањи, каде што се издига висок рид составен од неколку помали врвови. На оваа локација, иако досега не се вршени

истражувања, можеме да препознаеме населба од римскиот период. На источната тераса од локалитетот, веднаш до современите селски гробишта се наоѓа некропола од истиот период (II –IV век). Локалитетот сеуште не е истражен.

9. Археолошкиот локалитет „Бистерна“ се наоѓа 500-тини метри северозападно од селото Прдејци, десно од магистралниот пат Скопје – Гевгелија и претставува населба од римско време. Со истражувања на Локалитетот се откриени архитектонски остатоци (тегули, имбрекси, кршен камен, варов малтер), керамички садови, мозаични подови, тубулси и суспензури. Исто така, во непосредна близина се наоѓа и локалитетот „Ветка Црква“, каде што се откриени градежни остатоци и архитектонска пластика од сакрален објект од римско време. Тука е пронајдено и мермерно торзо - претстава на облечена машка фигура во природна големина, што претставува фрагментирана скулптура од типот на Палијатус. Локалитетот сеуште се истражува.

10. На 4-ри километри јужно од селото Грчиште и на околу 1,5 км северозападно од селото Прдејци, на левиот брег од реката Вардар се наоѓа **локалитетот „Глоска Чука“** (Прдејска Чука). Локалитетот претставува доминантно купесто возвишение, осамено во пошироката околина, со скоро кружна основа со две тераси. Според досегашните истражувања локалитетот, покрај населба и некропола од железно време, претставува и населба од македонско – хеленистичкиот период.

11. Наспроти еден од најпознатите археолошки локалитети во Република Македонија Исар –Марвинци, на десниот брег од реката Вардар се **наоѓа локалитетот „Градишор – Мрамор“**. Се наоѓа на едно големо плато, кое зафаќа површина од околу 1,5 км. Југоисточно од село Милетково. Во стручната литература оваа локација потенцијално е земена во предвид при убицирањето на античкиот град – Идомене. Првичните археолошки истражувања се извршени во 2000 година, кои веднаш потоа преминаа во системски, но со прекини траат и до денес, во рамките на проектот „Долно Повардарие – Амфакситада во антиката“ во организација на Националниот музеј – Гевгелија. Инаку, во посебна евиденција на недвижно културно наследство на Република Македонија од областа на археологијата, локалитетот е заведен како населба и некропола од македонско – хелинистички и римски период. Но, се претпоставува дека и локалитетот Манастир, кој е во атарот на селото Смоквица и се наоѓа веднаш јужно од Градишор - Мрамор, треба да го сметаме како составен дел на овој локалитет. Со досегашните истражувања е откриен еден објект – Римска куќа со триклиниум, кој хронолошки може да датира од III – IV век. Вкупно се откриени 10 простории, но во основа објектот се шири кон југоисток и југозапад.

Локалитетот „Градишор – Мрамор Манастир“ со понатамошните истражувања ќе добие точна локација, односно дали се работи за дел од

градот Исарот или се во прашање други населби, како Добер или Идомене.

12. Археолошкиот локалитет „Селиште“ се наоѓа на околу 2,5 км источно од селото Габрово, лоциран на една пространа височинка. На неговите јужни падини во 2001 година при изведување на заштитни археолошки ископувања се откриени 4-ри гробни конструкции со кремирани покојници. Според откриените гробни прилози, садови и керамика, лампи, фибули, игли и монети, хронолошки овие гробови можеме да ги датираме во раноцарскиот римски период (I век пред н.е. – I век наша ера). Остатоци од населбата се видливи и на површината северно од некрополата, во правец на возвишението на локалитетот.

13. Месноста „Марков Манастир“ се наоѓа 1,3 км. северно од селото Габрово. На врвот од ридот во рановизантиско време била изградена тврдина, со т.н. издадени кули на алгите. Еден внатрешен ѕид го дели јужниот, највисокиот дел во мала акропола. На локалитетот пронајдени се бројни парчиња од доцноантичка грнчарија, а тегули и железна згура лежат на површината. Во планинските пазуви на југозапад од Кастелот има и трагови од старо рударство на ископи на руди – бакар и железо. Народните преданија оваа месност ја врзуваат со познатиот средновековен владетел Крали Марко, па оттука и името на локалитетот.

14. Археолошки локалитет „Манастир“ се наоѓа на висорамнината Барлеаво, на троегето меѓу селата Габрово, Кованец и Серменин, источно од Кованската Река. Тука, според усните преданија и темелните остатоци во XVIII век постоел манастир во кој имало голем број калуѓери. Истиот е запален и опљачкан од разбојничките банди во периодот на залезот на отоманско владение. Локалитетот сеуште не е истражен.

Општина Гевгелија и поширокиот регион (Валандово со локалитетот – Исарот) располагаат со голем број археолошки наоѓалишта, почнувајќи од праисторијата па се до Византискиот период. Тоа се должи на добрата местоположба за изградба на бројни населби во минатото и близината на патот Виа Егнација кој минувал во регионот и покрај реката Вардар, која што се до почетокот на XIX век била пловна река до Егејското Море.

Истражувањето на бројните археолошки локалитети започнува во средината на минатиот век, а поинтензивни археолошки истражувања отпочнуваат во периодот на деведесеттите години на минатиот век кои што се интензивираат по формирањето на независна Република Македонија. Истражувањата, најчесто се водат под покровителство на Министерството за култура и со одредени финансиски донации, а најчесто се извршуваат фазно. Сепак, поради незаштитеноста на локалитетите од „дивите копачи“ досега се направени огромни штети на бројни археолошки наоѓалишта. Се претпоставува дека голем број вредни артефакти се украдени и распродадени, како во земјата така и во други држави. Поради тоа неопходна е заштита на археолошките

наоѓалиштата и нивно системско и забрзано истражување. Исто така, за да се привлечат поголем број туристи, љубители на археологијата, потребна е изградба на солидна патна инфраструктура до позначајните археолошки наоѓалишта, која што ја нема до поголем број наоѓалишта и изградба на мали објекти (сувенирници) на самите археолошки локалитети (пример: Вардарски Рид) за сместување на дел од пронајдените артефакти и продажба на изработени копии од артефактите кои се мошне барани од страна на љубителите на археологијата.

IX. КУЛТУРНИ НАСТАНИ ВО ОПШТИНАТА

1. 7-ми Ноември е празничен ден на општина Гевгелија. Повод за преземање на 7-ми Ноември за ден на Општината е ослободувањето на Гевгелија од фашистичкиот окупатор во Втората светска војна, што се случило токму на 7-ми ноември. Од педестетите години на предходниот век, Седми Ноември, пригодно се одбележува секоја година со општествено-културни манифестации, а секоја четврта година се доделуваат награди и признанија на личности кои дале посебен придонес и залагање во дејноста на своето работење во Општината, од страна на Советот на Општината.

2. Христијанскиот празник „Свети Спас“ – Христово Вознесение е Патронен празник на градот Гевгелија. Се одбележува повеќе децени, а посебно по осамостојувањето на Република Македонија. Повод за преземање на христијанскиот празник „Свети Спас“ за патрон на Гевгелија е токму и називот на најстарата црква, воедно и манастир во Гевгелија. На тој ден се дели курбан во црквата „Свети Спас“, а одредени верници и бдеат во манастирот Христовото Возвишение, последниот ден (шестата недела) од Најголемиот христијански празник – Воскресение Христово.

3. Детскиот музички фестивал „Калинка“ секоја година се одржува во Гевгелија. Почна да се организира под покровителство на Пионерскиот Дом, а последната деценија прерасна во интернационален детски музички фестивал, на кој покрај домашни изведувачи учествуваат и претставници од други соседни држави. На фестивалот „Калинка“ продефилираа голем број деца со песни, од кои солиден број на музички детски остварувања денеска се познати хитови и на државно ниво, а одредени почетници во музиката, кои поминаа низ детскиот фестивал денеска се познати пеачи на македонската музичка естрада.

4. Христијанскиот празник „Водици – Богојавление“ е поврзан со крштевањето на Исус Христос во реката Јордан и неговото дефинирање како врховен и единствен бог. Секоја година се одбележува, како во Гевгелија така и во сите градови на Република Македонија. Во Гевгелија водосвет и симболичното фрлање на крстот се врши од мостот на реката Вардар крај истиомениот мотел, како христијанска симболика за спроведување на идејата на маките и спасот. Голем број, пред се

помлади момчиња пливаат во водите на реката Вардар натпреварувајќи се кој ќе го фати фрлениот крст од страна на свештено лице. Се верува (во христијанската религија) дека тој што ќе го фати крстот во водите, во текот на целата година ќе го следи среќа, здравје и божји благослов. По целиот обред, најсреќниот кој по водосветовата церемонија го има крстот во раце, со него ги посетува домаќините во своите живеалишта и по обичај е даруван за среќа и здравје на посетените членови на семејствата.

5. „Коледе“ –христијански празник, а според некои хроничари – **пагански обичај** кој се провлекол во пазувите на христијанската религија некаде во почетокот на средниот век. Се празнува наспроти Големиот христијански празник „Бадник“, во скоро сите населени места на Општината а, најмасовно се одбележува во населеното место Негорци. При приквечерината се пали голем коледарски оган, а традицијата вели дека во Негорци се палеле три огнови на три различни места, на кои се собирале не само мештаните, туку и голем број посетители од други населени места. На добронамерниците им се дели топла варена ракија, чај, кикиритки, ореви и др. а во исто време најмалите коледари пеат коледарски песни по домовите на мештаните и затоа се дарувани со скромни подароци.

6. „Свети Трифун“ е православен христијански празник, во чест на Светецот Трифун, кој живеел во средината на IV век од нашата ера и творел за доброто на сиромасите. На денот на Свети Трифун во Гевгелија и во населените места се врши закројување на лозовите насади, а традиционално овој обред се врши во населеното место **Прдејци**, каде што секоја година се менуваат кумовите на настанот. Исто така и останатите граѓани од општината, кои имаат лозови насади, на овој ден извршуваат зарежување на лозјата и нивно попрскување со „осветена вода“ во која има лозови гранчиња. Целиот процес има христијанско одбележје бидејќи е исполнет со верување дека на овој ден се постигнува „Договор меѓу човекот, земјата небото и сонцето“, и затоа по закројувањето на лозјата се служат богати јадења, а се пие ракија и вино. Инаку, одгледувачите на грозје и преработувачи на вина го зеле Свети Трифун како заштитник на лозарите, лозјата и виното.

7. Поетско музичката вечер „За тебе лубов моја“ традиционално се одржува во Гевгелија секоја година на 8-ми Март, Денот на жената. Првата манифестација се одржала под мотото „Кога мажот пее за жената“, за подоцна го добие постоечкиот наслов. На оваа поетска манифестација која што се одржува во хотелот „Аполонија,“ настапуваат учесници со аматерски и професионални афинитети, задржувајќи ја конструктивната муза и идеја. Досега, организаторите доста успешно ја спроведуваат поетско-музичката манифестација, која добива се поголем публицитет и уметничка издржаност.

8. „Априлијада“ е културно-забавна манифестација за најмладите во Гевгелија, која што се одржува секоја година на 1-ви Април. Денот на шегата го подготвуваат вработените во детските градинки и основните

училишта, а актери на настанот се најмладите ученици. Наставниот кадар со родителите се залагаат за презентација на ликовите на децата, насловите и ритмите на дефилето – Априлијада. Учеството е масовно, со голема присутност на граѓани, а манифестацијата веќе доби свој традиционален белег.

9. Народната традиционална манифестација „Ѓура Мара“ секоја година се одржува во Миравци, која според преданијата опстојува и сведочи околу 200 години. Поврзана е со верување во преданија, а според одредени хроничари на вистински настан и човечки судбини. Имено, тука се зборува за братот Ѓуро и сестрата Мара која била грабната од орот додека играла со девојките од селото. Братот Ѓуро тргнал заедно со другарите да ја спаси од грабнувачите, но притоа загинал во борбата со нив. Сестрата била вратена во селото, тажна за загубата на братот. Оттогаш во селото, на третиот ден на Велигден, се игра само моминско оро, а постарите жени со стапови ги бранат машките лица да се фатат на орот. Некогаш среде село, а денес на плоштадот пред Домот на културата се изведува сплет од народни ора од КУД „Танец“ од Миравци. Орот „Ѓура Мара“ станува атрактивна и интересна сценско-музичка изведба и како специфичен и интересен народен обичај се организира и одржува низ годините, во присуство на голем број посетители од повеќе градови и села.

10. Меѓународната ликовна колонија „Аполонија“ се одржува секоја година во хотелот Аполонија, кој што е покровител на оваа манифестација. На истата учествуваат уметници од земјата и странство, кои што творат со подеднаков интензитет и посветеност. Учествуваат докажани уметнички имиња, но и претставници на помладата генерација ликовни творци. Децениската уметничка традиција на Гевгелија, со свое учество на колонијата ја претставуваат и младите членови на локалното Друштво на ликовни уметници. Десеттодневно креативно уметничко творештво на учесниците се презентира преку заедничка изложба. Инаку, ликовната колонија „Аполонија“ доби и јубилеен десетгодишен сертификат за опстојување.

11. Културната манифестација „Средба на распеани градови“, или позната како „Распеана Чаршија – Трби Трби, Гевгелиско“ се одржува во Гевгелија традиционално секоја година, во организација на Домот на култура „Македонија“, а под покровителство на Министерството за култура и на општина Гевгелија. На манифестацијата учествуваат околу 250 членови од културно – уметнички друштва од девет градови на Македонија и еден ансамбл од Бугарија. Програмата започнува со дефиле од Црквата „Св. Спас“, во чест на Светецот заштитник на Гевгелија, па продолжува низ улицата „Маршал Тито“ се до централниот градски плоштад каде што настапуваат со свои програмски точки сите ансамбли, од Гевгелија, Валандово, Дојран, Неготино, Струмица, Кочани, Радовиш, Охрид, Крива Паланка и од Сандански, Република Бугарија.

12. „Гевгелиско културно лето“ е традиционална манифестација која што ја организира општина Гевгелија. Деновите на летото се резервирани за бројни драмски претстави, промоции на книги, поетски дружби и т.н. Свој настап имаат и играорните групи, а се изведуваат и концерти на духовна и класична музика. Посетителите ги проследуваат и изложбите со препознатливи фотографии, а веќе наредниот ден уживаат во кажување современа поезија. Секое лето се случува вистински топол културен бран во кои активно учествуваат уметници од земјава и странство.

13. Манифестацијата „Смоквијада“ традиционално се одржува секоја година во Гевгелија, во втората половина на август месец на градскиот стадион. На манифестацијата, покрај културно – забавна програма, се одржува натпревар во приготвување на слатко од зрели смокви. За време на фестивалот, учесниците на манифестацијата ги креираат и штандовите најдобро што умеат, со цел да се здобијат со титулата „најдобро уреден штанд“ и најкусно приготвено слатко од смокви. На најдобрите приготвувачи на слатко од смокви им се доделуваат пригодни награди. Освен овие производи се изложуваат и штандови на локалните производители со традиционалните македонски слатка, џемови и ајвар, познати преработки на зеленчук и овошје во општина Гевгелија.

14. Манифестацијата Денови на комедијата „Смеата –мелем на душата“ е театарски меѓународен фестивал посветен на комедијата. Организатор е Домот на културата „Македонија“ во соработка со општина Гевгелија и покровителство на фондацијата „Аполонија“. Во рамките на деновите на комедијата интензивно се прикажуваат саркастични и карикирани пародии што завршуваат со комичен крај. Инаку, на фестивалот земаат учество докажани и афирмирани театри од Република Македонија.

Културните настани во општина Гевгелија се прилично бројни и со различна содржина и понуда, што им овозможува на заинтересираните туристи да одбираат настани кои што се по нивна мерка и за посета. Секоја културна манифестација има своја историја и датум на одржување со што може да се планираат посетите или учество на заинтересираните во одредени манифестации.

Понудата на културни манифестации претежно се зголеми по осамостојувањето на земјата и оттогаш е се побројна и постојано се зголемува.

X. КАЗИНО ТУРИЗАМ

Гевгелија во почетокот на деведесетите години со отворањето на првото казино во тогашниот хотел „Југо“ (денешен хотел „Аполонија“), започна да ја промовира новата дејност која дотогаш беше табу тема и тоа во рамките на претходната држава Република Југославија. Првичното казино беше отворено како за странски гости (претежно од соседната Грција), така и за домашни гости, но набргу казино дејноста остана само за странските туристи, приоритетно за грчки туристи, кои веќе трета деценија се најчести гости во казината во Гевгелија и регионот. Првичното размислување дека казината се огромен порок, каде што се трошат пари на коцка и се шири неморал и други негативни пороци, полека, чекор по чекор, со умерена кампања успееја да се надминат.

Денес казината важат за сериозни и профитабилни претпријатија каде што работат стотици граѓани од градот и населените места во Општината, па и пошироко.

Покрај казиното „Аполонија“ се отворија и казина во хотелот „Фламинго“ (во 2005 година) и во хотелот „Рамада Плаза“, од страна на корпорацијата „Принцез“ која што поседува ланец од казина во повеќе земји (во 2009 година). Отворени се и неколку електронски казина, меѓу кои попознати се двете електронски казина на компанијата – „Астра“, едно во Мотел - Казино „Астра“, крај реката Вардар и второто во центарот на градот, во близина на плоштадот.

Со отворањето на овие казина, Гевгелија предничи со појавата и ширењето на казино - бизнисот во Република Македонија.

Главно гости на казината, односно најбројни гости се грчки граѓани, а во последно време и турски граѓани, но и одреден број туристи кои транзитираат низ коридорот Запад - Исток, пред се користејќи го магистралниот пат Е-75. Посебно транзитните гости се регистрираат во летниот период, кога голем број туристи минуваат по оваа трансверзала, на пат кон Грција и Турција и обратно. Се работи за околу три милиони туристи кои годишно поминуваат низ граничниот премин Богородица – Евзони, а дел од нив престојуваат во хотелите и казината во близината на граничниот премин Богородица.

Должничката криза, која што од пред неколку години ја зафати Република Грција, осетно го намали функционирањето и профитабилноста на казино туризмот во Општината, но тој сеуште работи, а бидејќи се најавени и нови инвестиции во оваа дејност, пред се во урбанизираниот дел покрај магистралниот пат Е-75 од Гевгелија до Граничниот премин кон Република Грција, тоа покажува дека работењето на казината е исплатлива, односно профитабилна дејност.

На овој потег планирани се изградби на уште десеттина хотели, казина и трговски капацитети, а и еден хотел со термо-минерални бањи, спа центри, базени со минерална вода, водени паркови и

друго, покрај магистралниот пат Е – 75, во близина на населеното место Смоквица, на месноста позната како „Туфка“. Со урбанизацијата и изградбата на овие капитални објекти и најавата за изградба на голем шопинг центар на пограничната лира, општина Гевгелија треба да го промени ликот во една модерна европска метропола.

Исто така, индиректно од работењето на казината успешно работи и трговијата во Гевгелија, а и други стопански гранки, кои се јавуваат како одржувачи и снабдители со храна и други материјални добра на хотелите и казината.

Од друга страна, огромен бенефит од работењето на казината има и „општинската каса“, каде што се слеваат приходи од персоналниот данок на вработените, фирмарината и данокот на имот. Поголеми приходи остварува Министерството за финансии и тоа од ДДВ, од данокот на игри на среќа и од електронските слот машини за кои се плаќаат месечни такси и надоместоци.

Но, и покрај големите трошоци во работењето, казино бизнисот и во периодот на глобалната криза, сеуште опстојува.

Имено, со оглед на економската криза и рецесијата која што зафати голем број Европски држави - во поширокиот регион на Балканот, Во последните четири години, според статистички податоци, бројот на туристи и остварени ноќевања во Југоисточниот регион (каде што припаѓа и Гевгелија) не опаѓа, што не е случај со другите региони на Република Македонија, па дури и со најатрактивните туристички дестинации во државата.

XI. БАЊСКИ ТУРИЗАМ

1. **Негорските минерални бањи** се наоѓаат на 4 километри одалеченост од градот Гевгелија и претставуваат еден од најважните туристичко – рекреативни центри во земјата, не само поради лековитоста на водата туку и шумата која ги опколува бањите и нуди предизвик за одмор . Досегашните испитувања и искуства потврдуваат дека минералната вода е погодна и за лекување на ревматични заболувања, стерилитет, гастроинтестинални и заболувања на кардио-васкуларниот систем, воспаленија и други заболувања на периферниот систем, како и дерматолошки заболувања. Бањите ги опколува јасенова шума со спортски и рекреативни терени со добра можност за подготовка на спортски екипи од земјата и странство, дури и во зимскиот период поради благата медитеранска клима. Бањите располагаат со 300 легла во три хотели, базени за капење, одделение за физикална терапија, како и вода за пиење со лековити својства. Крај Негорските минерални бањи постојат неколку паркинг простори.
2. На месноста „**Туфка**“ во близината на населеното место Смоквица, до самиот магистрален пат Е – 75, општинскиот совет има донесено урбанистички план за изградба на хотел со бањски комплекс, со можности за користење на термалната вода која има

утврдени лековити својства и топлина до 70 степени целзуисови. Оваа термална вода е позната по лековитите својства и ја користеле мештаните за лекување на разни ревматични болести, уште на почетокот на рановизантискиот период.

ХИИ. ЗИМСКИ ТУРИЗАМ

Зимскиот туризам воглавно е насочен на запад од Гевгелија во правец на Кожуф Планина.

Покрај познатото одморалиште Смрдлива Вода, на Кожуф Планина скоро една деценија опстојува и Ски –Центарот Кожуф. Исто така, последните две децении успешно се развива и селскиот туризам во населените места Хума и Серменин.

1. **Туристичкиот локалитет Смрдлива Вода** се наоѓа на Кожуф Планина, на надморска височина од 850 метри. Од градот Гевгелија, туристичкиот локалитет е одалечен 24 километри.

Смрдлива вода е стара населба и позната по истоимената вода која поради нејзиниот остар мирис е наречена – смрдлива, од каде што доаѓа и називот на локалитетот. Минералната вода е позната по нејзината лековитост за стомачни заболувања на желудникот, стомачниот тракт и бубрезите. Пределот на Смрдлива Вода нуди рекреација, чист воздух и посетеност во текот на целата година. На локалитетот Смрдлива Вода, во шумовитите предели се изградени околу 400 викендици и Одморалиште за сместување на гости, во сопственост на Општината. Постојат и неколку преноќилишта и трговски дуќани. До самата населба има асфалтиран пат од регионален карактер. Одморалиштето има паркинг простор.

2. Уште во почетокот на деведесеттите години на минатиот век, група приватни стопанственици од Гевгелија го стартуваа проектот „**Ски центар –Кожуф**“. Проект кој поради потребните огромни финансиски средства за негово реализирање, предизвикуваше одреден скептицизам дека воопшто и ќе се реализира.

Во првата фаза, во период од десеттина години (1990 – 2000 год.) беа извршени хидро - метеоролошки испитувања (врнежи од снег, дожд, ветер, температурни единици во интервали лето-зима и т.н.).

Веќе со донесувањето на Урбанистичкиот план на „Ски центарот – Кожуф“ во 2003 година, започнаа да се прават и првите подготовки за негова изградба, при што првично огромни беа проблемите со изградбата на потребната инфраструктура (пат, електрификација, телефонија, вода, одвод, санитарна депонија...), ски –стази со жичарници, пропратни објекти и т.н. Но, проектот почна да се реализира и до денес изгради, а центарот сеуште и се доизградува.

„Ски центарот –Кожуф“, ако го поделиме на два дела - со „населба“ на центарот, и „терени за скијање“, тогаш може да се констатира дека населбата се наоѓа на надморска височина од 1550

до 1700 метри, додека терените за скијање се наоѓаат на 1500 до 2200 метри надморска височина. Туристичкиот локалитет е сместен на северните падини на Кожуф Планина.

Според проектот „Ски центарот - Кожуф“ се гради на површина од 550 хектари, од кои 50 хектари се сопственост на А.Д. „Ски Центар – Кожуф“, додека останатите 500 хектари се земени под концесија на одреден период, предвиден со закон.

Засега „зимското одморалиште“ располага со скијачки патеки во должина од 24 километри, од кои ски патеката – „Марково Езеро“ има шестоседна жичница во должина од 1.800 метри, која е целосно покриена со системи за заснежување.

За сезоната 2012 – 2013 година информативното биро на „Ски – Центарот“ ги објави следните податоци:

1. Просечни врнежи на снег годишно – 2,8 метри,
2. Највисока надморска височина на Центарот – 2.200 метри,
3. Најниска надморска височина на Центарот – 1540 метри,
4. Подготвени ски патеки – 9,
5. Најдолга патека – 3.200 метри,
6. Вкупно лифтови – 3,
7. Капацитет на лифтови – 5.400 патници на час,
8. Ресторани – 2,
9. Вкупен број на легла – 120,
10. Ски патеки со заснежување – 1.800 метри должина,
11. Изграден асфалтиран пат до локалитетот за сите видови автомобили, и
12. Паркинг простор.

Според развојниот план, кој што е составен дел и на Урбанистичкиот план, Ски Центарот во иднина треба да добие околу 200 зимски бараки, 40 помали хотели, 6 големи хотели, паркинг простор за 2.000 возила, мултимедијален центар, продавници, ресторани, кафетерии, отворени и затворени спортски објекти за тенис, фудбал, кошарка, голф, водени паркови и други слични објекти.

Исто така, според развојниот план ски стазите треба да се прошират на 140 километри средени стази, од кои 14 километри треба да се со системи за заснежување. Вкупниот капацитет на можни скијачи е планиран на 20.000 скијачи.

3. Одморалиштето „Висока Чука“ се наоѓа на Кожуф Планина, северно од Гевгелија, на околу 750 метри надморска височина. До одморалиштето постои калдрмен пат од населеното место Миравци преку Габрово до Висока Чука. Се работи за градба која е изградена шеесетите години на минатиот век, со цел да служи како одморалиште за ученици во зимските денови. Таа улога ја има се до средината на осумдесетите години на минатиот век, кога поради лошиот пат и нерентабилното работење е ставен во мирување.

Со одморалиштето „Висока Чука“ стопанисува Министерството за труд и социјална политика и пред извесно време е даден под концесија на приватни стопанственици. Извршена е првична негова реконструкција и се праваат напори повторно да преработи како одморалиште кое се наоѓа на извонредна местоположба.

XIII. СЕЛСКИ ТУРИЗАМ

Селскиот туризам во општина Гевгелија, посебно е изразен во две села кои се наоѓаат на падините на Кожуф Планина и тоа **Серменин и Хума**.

1. Селото **Серменин** се наоѓа северозападно од градот Гевгелија на околу 600 метри надморска височина. Местоположбата на населеното место е своевидна рамнина над која се надвиснуваат висорамнини на планинските масиви на Кожуф Планина. Населено место е со зачестени проведи на слаб умерен ветер со блага и умерена клима.

Населението во с. Серменин, во периодот по Втората светска војна започнува масовно да се иселува, претежно во градскиот центар Гевгелија. Осумдесетите години на минатиот век, останаа само дваесетина жители со живеалиште во неколку куќи, останатите стотина живеалишта, под „забот на времето“ пропаднале. Некогашниот пазарен центар кој бил познато сврталиште на голем број посетители во XIX век, село со три училишта (српско, бугарско-егзархиско и грчко-фанареиотско), е иселено.

Некаде при самиот крај на минатиот век, почнува да се враќа животот во Серменин, со изградбата на нови викендици и реконструирање на пропаднати објекти, претежно од потомци на серменинчани.

Денес Серменин има околу стотина викендици и во периодот на летото е прилично посетено место, и не само од сопственици на викендици, туку и гости кои го сакаат селото и чистиот воздух кој го има Серменин. Селото надалеку е познат и како „воздушна бања“, со добра клима при што е погоден за болни луѓе со распираторни и белодробни здравствени проблеми.

Денес Серменин има добри викендици и обновени стари куќи и полека, чекор по чекор станува и сврталиште на туристи кои го сакаат чистиот планински воздух. За развој на селскиот туризам, секако ќе придонесе и започнатото асфалтирање на патот Негорци – Серменин.

2. Селото **Хума** се наоѓа југозападно од Гевгелија на Кожуф Планина на самата граница со Република Грција, на околу 750 метри надморска височина. Селото по Втората светска војна е иселено, а останале туку речиси десеттина жители, да при крајот на минатиот век е регистриран само еден жител на Хума.

Како туристичка селска дестинација започнува да се развива деведесетите години на минатиот век кога забрзано започнува изградба

на бројни викендици во селото. Денес ги има околу стотина, а населбата е најпосетена во периодот на летото.

До самото населено место има изграден асфалтен пат. Селото е електрифицирано и има своја водоводна мрежа. Во летните денови е прилично посетувана туристичка дестинација. Посебно во деновите на патрониот празник Свети Пантелејмон.

XIV. ТРАНЗИТЕН – ШОПИНГ ТУРИЗАМ

Трговските, занаетчиските и одредени стопански капацитети во општина Гевгелија, значително го зголемија своето работење благодарейќи на се побројните транзитни патници и посетители на Гевгелија, најповеќе дојдени од соседните населени места во соседна Грција. Барајќи поприватливи цени на производи за широка потрошувачка, почнувајќи од храна, кондиторски производи, зеленчук и овошје па се до фризерски, стоматолошки, угостителски и други услуги, секојдневно Гевгелија е посетувана од стотици грчки туристи. Најповеќе шопинг - туристи доаѓаат во четврток, кога е големиот пазарен ден на градското пазариште во Гевгелија и во деновите на викендите. Оваа потрошувачка и зголемена прометна дејност не е од траен карактер, но придонесе Гевгелија да се промовира и како трговски центар на југот од земјава. Гевгелија има околу 150 трговски дуќани од кои десеттина може да се вбројат во категорија на модерни дисконти со широка палета на прехранбени, кондиторски и други производи за широка потрошувачка. Во исто време, шопинг туристите во Гевгелија од соседната земја, покрај основната цел – сопствено снабдување со основни продукти, се појавуваат и како туристи и посетители на бројните кафани, ресторани, Негорските бањи, (користејќи ги благодетите на термалната вода) па се до посетители на казината и хотелите.

Како транзитни патници се јавуваат и останати патници кои патуваат по магистралниот пат Е – 75, поготово во летните месеци, пред се одејќи на одмор во соседна Грција и обратно. Овие транзитни патници најповеќе ги користат услугите во трговско – угостителските капацитети покрај магистралниот пат Е – 75 и услугите на хотелите покрај граничниот премин Богородица.

XV. ЗАКЛУЧОК

Согледувајќи ги сите можни потенцијали, расположливи туристичко – угостителски капацитети и местоположбата на општина Гевгелија, може да се заклучи дека постои добра основа за планиран развој на туризмот, и негово постепено прераснување во профитабилна стопанска гранка со богата туристичка понуда. За да се постигне таа цел, потребна е добра анализа, планирање, акционо и стратешко дејствување, но и дефинирање на позитивните и негативните

страни со цел за нивно надминување и отстранување и проектирање на стабилен и функционален туризам во Општината.

Од позитивните страни за постепен и стабилен развој на туризмот секако придонесуваат следните околности:

1. Добра клима со медитерански карактеристики,
2. Погранично место,
3. Постојење на Туристички информативен центар,
4. Постојење на солидни туристички агенции,
5. Добра патна инфраструктура во Општината,
6. Магистралниот пат Е -75 (Коридор 10), кој минува крај Гевгелија,
7. Трансверзала на железничка пруга Исток – Запад,
8. Близината на реката Вардар,
9. Близина на Кожуф Планина , Смрдлива Вода,
10. Ловен резерват – Милисин,
11. Близина на Дојранското Езеро,
12. Изграден Скијачки центар на Кожуф Планина,
13. Почетоци на развој на селскиот туризам во Серменин и Хума,
14. Постојењето на Негорските минерални бањи,
15. Постојење на термални извори со топла вода во подрачјето на населените места Смоквица и Негорци,
16. Солидни сместувачки капацитети во хотелите во Општината,
17. Подем на казино – туризмот,
18. Богати археолошки наоѓалишта во Општината,
19. Можност за трасирање и реконструкција на римскиот пат –Виџ Егнација, на потегот Миравци – Хума, каде што и постојат остатоци од камената калдрма ,
20. Солидна трговско – угостителска мрежа во Општината,
21. Донесени урбанистички планови за изградба на капитални туристичко – трговски објекти покрај магистралниот пат Е – 75, приоритет – Урбанистичкиот план од реката Вардар до граничниот премин Богородица,
22. Постојење на Факултет за туризам и угостителство во Општината,
23. Дobar потенцијал и човечки ресурси за работа во туристичко-угостителските капацитети, и
24. Изградена нова автобуска станица во близина на железничката станица, и
25. Изградба на ново покриено градско пазариште.

Што се однесува до негативните страни кои го забавуваат развојот на туризмот во Општината и треба да се надминат и отстранат, би ги издвоиле:

1. Немање на долгорочна стратегија за плански развој на туризмот во Општината,
2. Немање на соработка на туристичките капацитети во Општината,
3. Недостаток од Туристичка асоцијација за здружување на туристичко-угостителските компании во еден еснаф,
4. Недоволна соработка на сопствениците на казината во Општината,

5. Недоволна кампања за туристичките можности на Општината на државно ниво,
6. Недоволна искористеност на термалните и минерални води во Општината за модернизирање на бањскиот туризам во забавно-рекреативен туризам, покрај користењето на топлите води за лекување на лица со одредени болести во Негорските минерални бањи,
7. Потреба од маркетинг и пропаганда за туристичките можности на Општината и надвор од земјата,
8. Потреба од континуирана изработка на пропагандно-информативни материјали за туристичките потенцијали и туристичка понуда во општина Гевгелија,
9. Недостаток од пешачки патеки за рекреација на падините на Кожуф Планина,
10. Недостаток од обука на иматели на солидни капацитети (селски куќи) во планинските села за развој на селскиот туризам,
11. Изнаоѓање на заштитен знак на туристичкиот еснаф во Општината,
12. Недоволна искористеност на капацитетите во одморалиштето Смрдлива Вода,
13. Недоволна промоција на Националниот музеј во Гевгелија,
14. Потреба од проширување на просторните капацитети на Националниот музеј,
15. Потреба од реконструкција на Музејот на НОБ во селото Старо Коњско,
16. Потреба од реконструкција на планинарскиот дом “Висока Чука“ на Кожуф Планина,
17. Потреба од реконструкција на детското одморалиште во селото Хума (поранешна караула во селото Хума),
18. Потреба од реконструкција на одморалиштето на Смрдлива Вода, кој што е во сопственост на Општината,
19. Реконструкција на бунарското подрачје на смрдливата вода,
20. Недоволна промоција на археолошките наоѓалишта во Општината,
21. Недоволна археолошка акција за истражување на бројните археолошките локалитети во Општината,
22. Недоволна заштита на археолошките наоѓалишта од дивите копачи.
23. Потреба од изградба на патишта до археолошките локалитети,
24. Реконструкција на патот на Кожуф Планина, со кој се заобиколува планината, почнувајќи од селото Милетково, Габрово, Висока Чука, Телевизорот, Момина Чука, Асан Чешма до одморалиштето Смрдлива Вода. Пат кој осумдесеттите години на минатиот век можеше да се користи и од страна на љубителите на планинарењето, а денеска го користи исклучиво шумско стопанство,
25. Довршување на асфалтирањето на патот до селото Серменин,
26. Покрај единствениот рибник на пастрмка на Кожуф Планина, доделување на концесии и на други локации на бројните водотеци на Кожуф Планина за изградба на нови рибници, потенцијални туристички дестинации, и
27. Давање под концесија на десеттина некогашни караули на потегот од Гевгелија до Кожуф Планина, од времето на ЈНА, на заинтересирани субјекти за нивна реконструкција и прилагодување во планински домови.

Врз основа на согледувањата на позитивните и негативните страни за можностите за успешен напредок за развојот на туризмот во Општината, и со нивна анализа, може да се изработи стратегија која би ги дефинирала правците на акционо дејствување за забрзан развој на туризмот во Општината, користејќи ги принципите и методите кои се применуваат во високо развиените земји и имајќи во предвид дека постојат добри предуслови за сеопфатен туристички развој со широка палета на туристичка понуда.

Таков стратешки документ, со платформа за програмиран развој на краткорочен и долгорочен период за унапредување на туризмот, секако би придонел да туристичкиот еснав во Општината прерасне во модерна индустрија со разновидна туристичка понуда со профитабилен предзнак. Покрај планираното дејствување на туризмот во Општината, посебено место за негова промоција има и Туристичко информативниот центар, но со потреба од збогатена понуда на пропагандно – информативни материјали. Од друга страна, Туристичко информативниот центар секогаш треба да е во спрега и секојдневна соработка со туристичките агенции и туристичките капацитети, следејќи ја нивната понуда и имајќи информации од прва рака за ефикасно пласирање на туристичките понуди во општината на заинтересираните домашни или странски туристи.

Посебен акцент во планирањето на развојот на туризмот во Општината треба да се даде и на недоволно искористената термална вода, која ја има во изобилство во општина Гевгелија, и за нејзино искористување во соодветни туристички капацитети. Во тој правец, државните институции, кои имаат надлежности за поттикнување на оваа мошне профитабилна туристичка гранка, која во последно време е во подем во земјите на Европа (Австрија, Словенија, Словачка, Унгарија и.т.н.) треба да овозможат низа поволности на стопанствениците кои што сакаат да инвестираат во бањскиот туризам. Приоритетна е изработка на Урбанистичките планови на одредените локации кои што се надвор од урбанистичкиот план на градот, а каде што има термални води и можност за изградба на капитални туристички објекти. Потоа, можноста за ослободување на одредени финансиски давачки во делот за плаќање на комунални надоместоци. Можноста за ослободување од плаќање одредени даноци на инвеститорите на определен временски период и друго. Ваквите потези на надлежните институции треба да привлечат инвеститори во бањскиот туризам, кој што работи 365 дена во годината и е мошне профитабилна туристичка дејност во последните децении. Модерните бањски капацитети во развиените европски земји, повеќе не се приоритетно насочени во правец на барање клиентела за лекување на ревматски болести, туку за туристи кои бањите ги посетуваат со цел за забава и рекреација, секако со нивната понуда на модерни бањи, базени, водени паркови, релаксатори и спа центри...

Исто така и близината на Кожуф Планина дава можности за развој на повеќе гранки на туристичка понуда. Почнувајќи од Ски- туризмот, селскиот туризам, ловот и искористувањето на лековитоста на смрдливата вода, во истоимениот локалитет.

Ски – туризмот, според инвеститорите, фазно се изградува. Веќе ја има патната инфраструктура, електрификацијата, солидни ски патеки,

жичари, а во догледно време започнува и процесот на изградба на сместувачки капацитети и проширување на туристичката понуда со други нови содржини, како лов, риболов, планинарење, алпинизам, изградба на патеки за пешачење и сл. со што ќе се збогати туристичката понуда на „Ски центарот – Кожуф“.

Самото одморалиште Смирлива Вода кое скоро две децении е запоставена населба со одржување, во поглед на инфраструктурно и урбано уредување, треба од надлежните институции да се планира да отпочне фазно да се реконструира и уредува, пред се со изградба на улици во населбата, пешачки патеки, паркови и зеленило, зафаќањето на одводните и отпадните води, изградба на депонија, искористување на водниот потенцијал за формирање на водени површини и спроведување на зацртаниот урбанистички план со расчистување на долгогодишниот проблем со дивоградбите во одморалиштето.

Ловиштето Милисин, познат во државата и во соседна Р. Грција со мошне богат ловен фонд, е добро лоциран со солидна внатрешна инфраструктура, но неговата посетеност е ограничена поради недостиг од асфалтиран пат до самото ловиште. Инаку, сега постојниот макадамски пат до ловиштето е прилично оштетен и тешко се стигнува до самото ловиште, поготово во зимските денови. Поради тоа, бидејќи се работи за регионален пат, потребно е лобирање на локалните власти до надлежните министерства за негова изградба, со што ловиштето може да добие и меѓународно обележје како солидно ловиште снабдено со дивеч. Ловиштето Милисин досега го имаат посетено бројни државници и претставници на дипломатскиот кор во државата,

Селскиот туризам, кој што во Општината е на самиот почетен стадиум на развој и покрај извонредните околности – добри планински села со модерни асфалтирани патишта, сеуште нема проектиран плански развој, ниту пак било каква стратегија. Постои стихийно по побарувачка на одредени туристи, кои сакаат определен период да поминат на планина и ништо повеќе. Затоа е потребна сериозна и сеопфатна кампања и акција, како за промовирање на селскиот туризам така и со работа со мештаните во планинските села. Имателите на солидни капацитети во планинските села кои сакаат да го практикуваат овој вид на туризам, неопходно е да добијат соодветни обуки на тема – селски туризам. Исто така, потребно е и прилагодување на нивните објекти за пристојно прифаќање на туристи, за што постојат одлични предуслови. Секако, потребна е постепена и планирана долгорочна активност за да се дојде до подем на селскиот туризам. Поволни околности за развој на селскиот туризам има селото Серменин, кој што и во времето на Отоманското владение бил познато село со предзнак на „Воздушна бања“ и бил сврталиште на бројни посетители, пред се на граѓани со белодробни заболувања.

Што се однесува до сместувачките капацитети во Општината, нивниот број е задоволителен. Меѓутоа очигледно е дека недостасува соработка меѓу имателите на хотели, казина и проноќилишта во Општината, претпоставувајќи дека тоа е така затоа што имателите на овие капитални објекти меѓусебно се третираат како своевидна конкуренција. Доколку се надмине оваа негативна појава и истата се елиминира и отпочне процес на соработка меѓу хотелиерите, во тој

случај сигурно дека таа позитивно ќе се одрази на нивното работење и ќе придонесе за појава на нов курс во работењето, без конкуренција туку со планирање и соработка во интерес на хотелиерскиот и казино еснафот.

Ваквата соработка приоритетно е неопходна кај имателите на казина во Општината. Немањето договори за настап пред казино – клиентелата ги натера сопствениците на казината конкурентно да се однесуваат до таа мерка што гостите во казината добиваат бројни поволности, а на штета на казината. Почнувајќи од бесплатно ноќевање до добивање бесплатна храна, што е практика и во други казина (пример: Нова Горица, Словенија), но секаде од истиот синдром – немање на протоколарни договори за соработка и заштита на дејноста. Големите трошоци што се создаваат од конкурентните настапи на казината им го намалува профитот, при што намален бенефит имаат и сопствениците на казината, но и добавувачите, институциите кои наплаќаат даноци и давачки, се до вработените и локалната заедница. Затоа е потребна комуникација и договор за заеднички настап се до соработка која сигурно позитивно ќе се одрази врз сите субјекти кои се дел од казино – индустријата.

Од друга страна, согледувајќи ги законските регулативи на игрите на среќа, во делот на казината во Р. Македонија сите приходи од даноци се слеваат во државната каса, што не е случај во други земји, (пример: Р. Словенија). Доколку се извршат одредени измени во законската регулатива, да одреден процент од даноците кои ги плаќаат казината се слева во касата на локалната самоуправа, сигурно дека и граѓаните на Општината ќе имаат подобра локална живеачка, преку надлежностите што ги пружи локалната самоуправа.

Доколку туристичките работници, надлежните институции и локалната самоуправа се зафатат со сериозно проектирање на агендата за развој на туризмот, секако дека нема да изостанат очекуваните резултати. За да се сложат сите компоненти неопходна е координација на сите чинители кои работат на полето туризам во Општината. Затоа со формирање на Туристичка асоцијација многу од проблемите кои постојат во туристичкото работење постепено ќе се разрешуваат, во интерес на туристите, туристичко-гостителски работници и заедницата на општина Гевгелија.